

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2017-35-4F
Rīgā

2018. gada 30. jūlijā

Nr. 6-6/20

[Iesniedzējai..]

*Par naudas soda piemērošanu par
administratīvajiem pārkāpumiem
bez vecāku gādības palikušam bērnam*

Tiesībsargs ir izskatījis pārbaudes lietu Nr.2017-35-4F, kas tika ierosināta, pamatojoties uz audžuģimenes iesniegumu par audžuģimēnē ievietotajam bērnam (turpmāk tekstā – Bērns) uzliktajiem naudas sodiem par administratīvajiem pārkāpumiem un audžuģimenes pienākumu tos apmaksāt.

[1.] Iesniegumā norādīts, ka Bērns, kas 2012. gada 8. novembrī ievietots audžuģimēnē, 2017. gada 11. augustā ir saukts pie administratīvās atbildības par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk tekstā – LAPK) 149.⁴ panta sestās daļas 1. punktā paredzētu administratīvo pārkāpumu – transportlīdzekļa vadīšanu bez transportlīdzekļu vadīšanas tiesībām un sodīts ar naudas sodu 280 *euro* apmērā. Sodu piemērojis Valsts policijas darbinieks. 2017. gada 26. septembrī Rēzeknes rajona tiesa par LAPK 149.⁴ panta septītās daļas 1. punktā paredzēto administratīvo pārkāpumu uzlikusi 570 *euro* naudas sodu. Par Bērna izdarīto zādzību Rēzeknes tiesa nolēmusi apmierināt Zilupes novada pašvaldības pieteikto kaitējuma kompensāciju un solidarī piedzīt 53,99 *euro* no Bērna un otra nepilngadīgā, bet piedziņas neiespējamības gadījumā no audžuģimenes un otra nepilngadīgā mātes. Bērnam nav ienākumu, viņš mācījās 8. klasē. Audžuģimenei nav izprotams, vai Bērnam varēja piemērot naudas sodus, ja viņam nav ienākumu, un kā viņš sodus (2017. gadā kopā 903,99 *euro*) var nomaksāt, vai sodi jānomaksā audžuģimenei.

[2.] Bērns ar Dagdas novada bāriņtiesas (turpmāk tekstā – Bāriņtiesa) 2012. gada [..] lēmumu ievietots audžuģimēnē, jo bija bez vecāku gādības palicis bērns. Ievietošanas brīdī Bērnam bija nepilni 13 gadi. Lēmumā norādīts, ka bērns ilgstoši neapmeklē nevienu mācību iestādi, klaiņo un izdara pārkāpumus. Iepazīstoties ar pieejamo informāciju par Bērnu Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmā, konstatējams, ka viņš kopš 2007. gada 16. augusta periodiski ir izdarījis dažādus likumpārkāpumus, par ko

administratīvi sodīta viņa mamma par aprūpes pienākumu nepildīšanu. Tas liecina, ka, iespējams, sociālais dienests un bāriņtiesa savlaicīgi nebija pienācīgi spējuši nodrošināt bērna tiesību un interešu nodrošināšanu.

Tā kā Bērna dzīvesvieta audžuģimenē ir Zilupes novadā, tad sociālais darbs pēc bērna ievietošanas audžuģimenē bija jāuzsāk un jāveic Zilupes novada sociālajam dienestam. No Bērna ievietošanas audžuģimenē līdz 2016. gada 12. oktobrim Zilupes novada sociālais dienests nav veicis nekādu darbu ar Bērn, jo audžuģimene neesot vērsusies pēc palīdzības. 2016. gada 12. oktobrī audžuģimene vērsusies pēc palīdzības Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas Konsultatīvajā nodaļā, tā rezultātā tika izveidota bērna individuālā atbalsta programma. Atbilstoši izstrādātajai programmai Zilupes novada sociālais dienests veicis sociālo darbu ar Bērn. Iepazīstoties ar sniegto informāciju¹, nav konstatējams, ka Zilupes novada sociālais dienests būtu veicis mērķtiecīgu sociālo darbu ar bērnu. Veiktās darbības uzskatāmas par formālām, nevis veiktas, lai rastu risinājumu situācijas uzlabošanai un atbalsta sniegšanai bērnam un audžuģimenei.

Zilupes novada bāriņtiesa norādījusi, ka nav noslēgusi līgumu ar Bāriņtiesu par pienākumu sadali bērna tiesību un interešu nodrošināšanai. Zilupes novada bāriņtiesas rīcībā nav informācijas par visiem Bērna administratīvajiem un kriminālpārkāpumiem. Līdz ar to nekāda palīdzība un atbalsts Bērn netika sniegts².

Bērna likumiskais pārstāvis ir Bāriņtiesa, jo tā ir lēmusi par bērna ārpusģimenes aprūpi. Bāriņtiesa izsniegusi audžuģimenei pilnvaru par Bērna pārstāvību. Bāriņtiesa pozitīvi novērtējusi audžuģimenes paveikto bērna aprūpē un audzināšanā. Audžuģimene regulāri ir informējusi Bāriņtiesu par Bērna administratīvajiem un kriminālpārkāpumiem. Bāriņtiesa regulāri veikusi audžuģimenes dzīves apstākļu pārbaudi, sniegusi atbalstu audžuģimenei, pārrunājot, konsultējot un iesakot izmantot pieejamo speciālistu konsultācijas.³ No sniegtās atbildes secināms, ka Bāriņtiesa ir izvērtējusi audžuģimenes veiktās darbības, bet nav konstatējams, ka bāriņtiesa kā bērna likumiskais pārstāvis būtu iesaistījies un risinājusi situācijas, kad Bērns ir izdarījis administratīvo vai kriminālpārkāpumu, nav veikusi aktīvas darbības (lēmumu, spriedumu pārsūdzēšana, advokāta iesaistīšana un nodrošināšana, u.c.) bērna interešu nodrošināšanā, tai skaitā, lai turpmāk nepieļautu pārkāpumu izdarīšanu. Bāriņtiesa audžuģimenes uzraudzību veikusi reizi gadā, kas ir nepietiekami esošajā situācijā.

Secināms, ka Bāriņtiesa nav pildījusi Bāriņtiesu likuma 17. panta 10. punktā noteikto pienākumu pārstāvēt audžuģimenē ievietota bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības. Bāriņtiesa nav iesaistījies un risinājusi jautājumu par Bērnā piemēroto naudas sodu nomaksu.

Tiesībsargs vērsās Ludzas rajona prokuratūrā⁴ un lūdza virsprokurorei R. Zeiliņai pārbaudīt administratīvā pārkāpuma lietā pieņemtā lēmuma tiesiskumu un atbilstību Bērna tiesību nodrošināšanai, aicinot izmantot LAPK 242. pantā un Prokuratūras likumā noteiktās prokurora tiesības gadījumā, ja tiek konstatēts, ka minētais lēmums neatbilst bērna tiesībām un tiesiskajām interesēm.

Ludzas rajona prokuratūras prokurore veikusi pārbaudi par Bērnā uzlikto naudas sodu un konstatējusi pārkāpumu soda piemērošanā, uzliekot sodu, bet uzskata, ka nav lietderīgi iesniegt prokurora protestu, jo konstatēts, ka Bērnā lēmuma pieņemšanas brīdī

¹ Zilupes novada sociālā dienesta 2017. gada 27. oktobra vēstule Nr. 1.10/94

² Zilupes novada bāriņtiesas 2017. gada 26. oktobra vēstule Nr. 1 – 14/T-22jur/117

³ Zilupes novada bāriņtiesas 2017. gada 26. oktobra vēstule Nr. 1-14/T-22jur/117.

⁴ Tiesībsarga 2017. gada 11. oktobra vēstule Nr. 6-8/287.

bijis viens aktīvs administratīvais sods un divas kriminālsodāmības. Prokurore norādījusi, ja naudas sods netiks nomaksāts, tad tiesu izpildītājs saskaņā ar normatīvajiem aktiem būs tiesīgs piedzīt naudas soda nomaksu no Bāriņtiesas⁵.

[3.] Iepazīstoties ar iesniegumā norādīto problemātiku par naudas soda piedziņu no audžuģimenē ievietota bērna, tiesībsarga ieskatā ir svarīgi pārlicināties, vai nav konstatējami trūkumi normatīvajos aktos vai to piemērošanā praksē naudas sodu piedziņā arī no aizbildnībā un bērnu aprūpes iestādēs ievietotajiem bērniem.

Lai pārbaudes lietā izpētītu tiesiskos un faktiskos apstākļus, ir saņemta pieprasītā informācija no atbildīgajām iestādēm: Tieslietu ministrijas, Labklājības ministrijas, Bāriņtiesas, Zilupes novada bāriņtiesas, Zilupes novada sociālā dienesta, Ludzas rajona prokuratūras. Lai iegūtu vispusīgu informāciju, viedoklis par naudas soda piemērošanu par administratīvajiem pārkāpumiem bez vecāku gādības palikušam bērnam ir lūgts arī Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācijai, Rīgas pašvaldības policijai, biedrībai “Profesionālo audžuģimeņu apvienība “Terēze”, Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centram un 32 pašvaldību bērnu namiem.

[4.] Latvijas Republikas Satversmes 110. pantā noteikts, ka valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta trešo daļu, šķirot bērnu no ģimenes, viņam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa, audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē.

Aizbildņi atvieto saviem aizbilstamajiem vecākus⁶.

Audžuģimene ir ģimene vai persona, kas nodrošina aprūpi bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana savā ģimenē, līdz brīdim, kad bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, tiek adoptēts, viņam nodibināta aizbildnība vai bērns ievietots bērnu aprūpes iestādē⁷. Audžuģimenes pienākums ir nodrošināt bērnam viņa vecumam un veselības stāvoklim atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi (veselības aprūpi, audzināšanu un izglītību).⁸ Šāds pienākums audžuģimenei noteikts arī Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” 67. punktā. Bāriņtiesai ir pienākums pārstāvēt audžuģimenē ievietota bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības⁹. Pilnvarojums neatbrīvo bāriņtiesu no noteiktās atbildības par bērna interešu un tiesību aizstāvību¹⁰.

Bērnu aprūpes iestāde ir iestāde, kurā tiek nodrošināta sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija bāreņiem vai bez vecāku gādības palikušiem bērniem, kā arī bērniem, kuriem nepieciešama sociālā rehabilitācija vai īpaša aprūpe veselības stāvokļa dēļ¹¹. Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ievietota bērna aizbildņa pienākumus pilda šīs institūcijas vadītājs¹².

LAPK 12.¹ pantā noteikts: “Nepilngadīgajiem vecumā no 14 līdz 18 gadiem par administratīvo pārkāpumu izdarīšanu piemēro audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus.

⁵ Ludzas rajona prokuratūras 2017. gada 8. novembra vēstule

⁶ Civillikuma 252. pants

⁷ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1. panta 3. punkts

⁸ Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1036 “Audžuģimenes noteikumi” 33. punkts (zaudējis spēku 2018. gada 1. jūlijā)

⁹ Bāriņtiesu likuma 17. panta 10. punkts

¹⁰ 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” 75. punkts

¹¹ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1. panta 8. punkts

¹² Bāriņtiesu likuma 35. panta otrā daļa

Administratīvo sodu nepilngadīgajam vecumā no 14 līdz 18 gadiem piemēro, ja audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošana konkrētajā gadījumā nav lietderīga.”

Likumdevējs, pieņemot tiesību normu par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu par administratīvo pārkāpumu izdarīšanu, secināja, ka administratīvā soda piemērošana nav efektīvs līdzeklis cīņā ar nepilngadīgo pārkāpumiem. Administratīvā soda piemērošana bērnam ir sodošās sistēmas sastāvdaļa, kas nav vērsta uz pārkāpuma izdarīšanas cēloņu apzināšanu, bērna interešu un tiesību uz attīstību ievērošanu, kā arī prevencijas veicināšanu. Saskaņā ar starptautisko organizāciju dokumentiem lietās par bērnu izdarītajiem pārkāpumiem ir svarīgi ieviest un piemērot nepilngadīgo justīcijas sistēmu. Piemēram, ANO Bērnu tiesību konvencijā ir noteikts, ka nepilngadīgajam pārkāpējam ir tiesības uz tādu apiešanos, kas palīdz attīstīt bērna pašcieņas jūtas un savas vērtības apziņu, nostiprina viņa cieņu pret cilvēka tiesībām un citu personu pamatbrīvībām un kas ļauj ņemt vērā bērna vecumu un to, ka vēlams sekmēt viņa reintegrāciju un panākt, lai viņam būtu derīga loma sabiedrībā.¹³

LAPK 299. panta otrajā daļā noteikts: “Ja personai vecumā no četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadiem nav patstāvīgas izpeļņas, naudas sodu piedzen no vecākiem vai personām, kas viņus aizstāj.”

Ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem nav patstāvīgas izpeļņas, un tā varētu būt salīdzinoši retos gadījumos.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 29. panta otrās daļas 3. punktu bērnu aprūpes iestādē ievietotiem bērniem no septiņu gadu vecuma ir tiesības uz noteiktu naudas summu personiskiem izdevumiem, kas izmaksājama no ilgstošas sociālās aprūpes institūcijas budžeta. Naudas summas apmērs šobrīd ir 6,40 *euro* mēnesī jeb 10 % no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra (64,03 *euro*). Aizbildnībā un audžuģimenē ievietotajiem bērniem nav normatīvajos aktos noteiktu tiesību uz noteiktu naudas summu personiskiem izdevumiem.

Bērniem, tostarp aizbildnībā, audžuģimenē un bērnu aprūpes iestādē ievietotajiem bērniem, ja viņu vecāks/i ir miruši, tiek piešķirta apgādnieka zaudējuma pensija. Audžuģimenē un bērnu aprūpes iestādē ievietotajiem bērniem apgādnieka zaudējuma pensija tiek uzkrāta bankas kontā līdz pilngadības sasniegšanai. Savukārt aizbildnībā esošiem bērniem apgādnieka zaudējuma pensija tiek izmantota bērna uzturam.

No LAPK 299. panta otrajā daļā noteiktā regulējuma nepārprotami secināms, ka tajos gadījumos, kad bērniem nav tādu ienākumu, uz kuriem vēršama piedziņa, naudas sodu piedzen no likumiskā pārstāvja. Regulējums neparedz piedziņas atlikšanu līdz bērna pilngadības sasniegšanai, lai pēc pilngadības naudas sodu piedzītu kopā ar procentiem un zvērinātu tiesu izpildītājiem pienākošos atlīdzību.

[5.] Pārbaudes lietā konstatēto apstākļu vispusīgai izpratnei Tieslietu ministrijai un Labklājības ministrijai tika lūgts sniegt viedokli, atbildot uz šādiem jautājumiem: no kā būtu jāpiedzen naudas sods, ja tas piemērots bērnam, kas ievietots audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē? Vai, ņemot vērā LAPK 299. pantā noteikto, ir pieļaujama naudas soda apmaksa no bērna ikmēneša līdzekļiem personiskajiem izdevumiem vai apgādnieka zaudējumu pensijas? Ja naudas sods ir piedzenams no audžuģimenes vai bērnu aprūpes iestādes vadītāja, tad no kādiem līdzekļiem tas būtu apmaksājams?

¹³<http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/9E822DAAD0571FA4C2257ED600279E0A?OpenDocument>

Tieslietu ministrija sniegusi viedokli¹⁴, ka gadījumā, ja nepilngadīga persona sodu nav samaksājusi labprātīgi termiņā, iestāde, kas sodu uzlikusi, to nodod izpildei zvērinātam tiesu izpildītājam. Ja nepilngadīgai personai nav patstāvīgu ienākumu, naudas soda izpilde piespiedu kārtā tiek vērsta uz sodītās personas vecāku vai personu, kas viņus aizstāj, ienākumiem un mantu. Tieslietu ministrija sniegusi plašu informāciju par vispārējo normatīvajos aktos noteikto regulējumu par zvērinātu tiesu izpildītāju veicamajām darbībām parādu piedziņai, tai skaitā, par ieturējumu veikšanu no parādniekam piederošajiem naudas līdzekļiem. Secināts, ka parādu piedziņu varētu vērst uz nepilngadīgas personas ikmēneša līdzekļiem personiskajiem izdevumiem, ja šo līdzekļu apjoms ir tāds, ka pēc ieturējumu veikšanas tiek saglabāti pieejamie līdzekļi Civilprocesa likumā noteiktajā apmērā, tas ir, ne mazāk kā minimālās mēneša darba algas apmērā vai atsevišķās izpildu kategorijās - 50% no tās¹⁵. Civilprocesa likuma 596. panta 1. punkts tieši nosaka, ka piedziņu nevar vērst uz apgādnieka zaudējuma pensiju.

Tieslietu ministrija nav sniegusi atbildi uz tiesībsarga jautājumu, no kā būtu jāpiedzen naudas sods, ja tas piemērots bērnam, kas ievietots audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē, kā arī nav sniegusi viedokli, no kādiem līdzekļiem tas būtu apmaksājams.

[6.] Labklājības ministrija sniegusi viedokli¹⁶, ka naudas sods, ja tas piemērots bērnam, kas ievietots audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē, atbilstoši LAPK 299. panta otrajai daļai, pirmkārt, ir piedzenams no paša pārkāpumu izdarījušā bērna.

Tomēr ārpusģimenes aprūpes formu kompetenču tvērums ir atšķirīgs un ne visos gadījumos aptver tās vecāka kompetences, kas saistītas ar bērna personisko un mantisko interešu aizstāvību.

Attiecībā uz audžuģimeņu kompetenci konstatējams, ka likumdevējs to ir strikti ierobežojis ar pienākumu nodrošināt bērnam viņa vecumam un veselības stāvoklim atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi (veselības aprūpi, audzināšanu un izglītību). Normatīvajos aktos nav ietverts audžuģimenes pienākums maksāt naudas sodu par aprūpē nodota bērna izdarītu pārkāpumu. Likumdevējs personisko un mantisko interešu un tiesību pārstāvību uzticējis bāriņtiesai, kura attiecībā uz audžuģimenēs ievietotiem bērniem pilda aizbildņa pienākumu.

Savukārt attiecībā uz bērnu, kuram ārpusģimenes aprūpe tiek nodrošināta bērnu aprūpes iestādē, likumdevējs ir nodalījis atbildības apjomu, kas attiecas uz bērnu aprūpes iestādi un atbildību, kāda attiecināma uz bērnu aprūpes iestādes vadītāju.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 6. punktu bērnu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas¹⁷ kompetencē ietilpst nodrošināt bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem mājokli, pilnu aprūpi un sociālo rehabilitāciju. Normatīvajos aktos nav ietverts bērnu aprūpes iestādes pienākums samaksāt naudas sodu par aprūpē nodota bērna izdarītu pārkāpumu. Bērna personisko un mantisko interešu un tiesību aizstāvība (aizbildņa pienākumu pildīšana) ir tikusi uzticēta bērnu aprūpes iestādes vadītājam.

Saskaņā ar Civillikuma 252. pantu kā vienīgais vecāku atvietotājs tiek norādīts aizbildnis. Kā alternatīvi vecāku aizstājēji un bērna personisko un mantisko interešu un tiesību nodrošinātāji netiek minētas audžuģimenes vai bērnu aprūpes iestādes.

¹⁴ Tieslietu ministrijas 2017. gada 16. novembra vēstule Nr. 1-17/3451.

¹⁵ Civilprocesa likuma 594. pants.

¹⁶ Labklājības ministrijas 2017. gada 10. oktobra vēstule Nr. 6-8/298.

¹⁷ Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumā lietoto terminoloģiju – bērnu aprūpes iestāde.

Tādēļ šajā gadījumā svarīgi nošķirt kompetento personu vai institūciju, kura juridiski aizstāj vecāku ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem, un pašu ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniedzēju veidus.

Labklājības ministrija vērš uzmanību, ka vecākiem, kuru bērni nonākuši ārpusģimenes aprūpē, neizbeidzas pienākums gādāt par saviem bērniem. Saskaņā ar Civillikuma 179. panta otro daļu pienākums gādāt par bērna uzturēšanu neizbeidzas, ja bērns ir šķirts no ģimenes vai nedzīvo kopā ar vienu no vecākiem vai abiem vecākiem.

Savukārt bērnu aprūpes iestāde tiek finansēta no valsts vai pašvaldības budžeta līdzekļiem, bet bāriņtiesas – no pašvaldības līdzekļiem, t.i. – publiskajiem līdzekļiem. Saskaņā ar Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likuma 2. pantu jebkura rīcība ar publiskas personas finanšu līdzekļiem un mantu atbilst ārējos normatīvajos aktos paredzētajiem mērķiem, kā arī normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai. Tāpat Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likums ierobežo publiskas personas rīcību ar nekustamo īpašumu un mantu, tiesības dot aizdevumus un galvojumus vai garantijas, kā arī pastāv ierobežojumi dāvināt (ziedot) finanšu līdzekļus un mantu.

Labklājības ministrijas ieskatā institūcija nevar būt atbildīga par personas, tai skaitā bērna, nodarītajiem zaudējumiem trešajai personai. Turklāt jāņem vērā, ka naudas sods par izdarīto administratīvo pārkāpumu tiek iemaksāts valsts budžetā. Tātad, ja institūcija samaksātu naudas sodu par bērna izdarīto administratīvo pārkāpumu, minētais maksājums tiktu veikts no viena publiskā finansējuma lietotāja citam publiskā finansējuma lietotājam, kas nebūs uzskatāms par lietderīgu naudas līdzekļu plūsmu.

Lai novērstu līdzšinējo dažādo praksi, piemērojot kodeksa 299. panta otro daļu, jaunajā tiesiskajā regulējumā (Administratīvo pārkāpumu procesa likumprojektā, 2016. gada 6. oktobrī pieņemts Saeimā 2. lasījumā, 16/Lp12, 270. panta trešā daļa) tiek precizēts personu loks, kuras, ja bērnam nav savu finanšu līdzekļu, samaksā bērnam uzlikto naudas sodu. Atbilstoši jaunajam tiesiskajam regulējumam termina “vecāki vai personas, kas viņus aizstāj” vietā tiek lietots termins “personas likumiskie pārstāvji”.

Labklājības ministrija informē, ka Tieslietu ministrijā turpinās Bērnu antisociālās uzvedības prevencijas likumprojekta izstrāde (izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2017. gada 16. februārī, VSS-185). Atbilstoši tam nākotnē plānots pilnībā atteikties no naudas soda piemērošanas bērnam, tā vietā piemērojot antisociālās uzvedības prevencijas līdzekļus, lai praktiski novērstu bērna antisociālās uzvedības cēloņus, nevis cīnītos ar šādas uzvedības negatīvajām sekām.

Labklājības ministrija pievienojas Tieslietu ministrijas sniegtajam skaidrojumam, ka naudas soda apmaksu varētu veikt no bērna ikmēneša līdzekļiem personiskajiem izdevumiem, ja šo līdzekļu apjoms ir tāds, ka pēc ieturējumu veikšanas tiktu nodrošināta iespēja parādniekam saglabāt pieejamus līdzekļus Civilprocesa likumā noteiktajā apmērā.

Tādējādi, ja bērna ikmēneša ienākumi ir 6,40 euro, tad atbilstoši Civilprocesa likuma 594. panta pirmās daļas 2. punktam bērna līdzekļu apjoms pilnā apmērā ar likumu tiek aizsargāts no ieturējuma veikšanas.

Atbildot uz tiesībsarga jautājumu, no kādiem līdzekļiem būtu apmaksājams naudas sods, ja tas ir piedzenams no audžuģimenes vai bērnu aprūpes iestādes vadītāja, Labklājības ministrija informē, ka zvērināts tiesu izpildītājs pret attiecīgo parādnieku drīkst piemērot Civilprocesa likuma 557. pantā noteiktos piespiedu izpildes līdzekļus, tai skaitā, piedziņas vēršanu uz naudu, kas parādniekam pienākas no citām personām (darba samaksu, tai pielīdzinātiem maksājumiem, citiem parādnieka ienākumiem, noguldījumiem kredītiestādēs), kā arī skaidras naudas līdzekļu ieturēšanu.

[7.] Rīgas pašvaldības policija (turpmāk tekstā – RPP) sniegusi informāciju¹⁸, ka Rīgas pašvaldībā ir izveidota Rīgas domes Administratīvās komisijas Bērnu lietu apakškomisija (turpmāk – BLAK), kurai saskaņā ar LAPK 210. panta piekto daļu būtu jāizskata bērnu izdarītie pārkāpumi, tomēr tā praksē izskata tikai minētā panta pirmajās trijās daļās norādītās administratīvā pārkāpuma lietas vai materiālus.

Ievērojot LAPK 12.¹ pantā noteikto, RPP amatpersonas, izskatot RPP piekritīgās administratīvo pārkāpumu lietas, piemēram, par sīko huligānismu (LAPK 167. pants) bērnam, kas palicis bez vecāku gādības, administratīvo sodu nepiemēro un, pamatojoties uz LAPK 274. pantu, pieņemot lēmumu par nepilngadīgās personas atzīšanu par vainīgu, pārkāpuma lietu nosūta Administratīvās komisijas Bērnu lietu apakškomisijai, audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanai. Tomēr var pastāvēt situācijas, kad, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu, tiesību piemērotāja rīcībā nav informācijas, ka nepilngadīgā persona ir ievietota audžuģimenē vai iestādē (Personu datu pārlūkā nav paredzēts ievadīt informāciju par ievietošanu audžuģimenē, savukārt, ja bērns ievietots bērnu namā, netiek norādīta aprūpes iestāde, bet norādīta tikai bērna deklarētā dzīvesvieta) un šāda informācija arī ne vienmēr ir pieejama Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmā.

Gadījumos, kad nepilngadīgam pārkāpējam tomēr ir piemērots naudas sods, lēmuma izpildes kārtību par naudas soda uzlikšanu nosaka LAPK 26. nodaļa. Ja LAPK 299. pantā noteiktajā termiņā (30 dienu laikā) naudas sods nav labprātīgi samaksāts un nav pārsūdzēts, tad gan nepilngadīgajam pārkāpējam, gan viņa likumiskajam pārstāvim tiek nosūtīta brīdinājuma vēstule, kurā lūgts veikt naudas soda samaksu noteiktā termiņā, kas nav mazāks kā 10 dienas. Ja naudas sods netiek norādītajā termiņā samaksāts, tad saskaņā ar LAPK 300. pantu policijai jāvēršas pie tiesu izpildītāja, kas piedziņu veic Civilprocesa likuma noteiktajā kārtībā, ievērojot LAPK 299. panta otrās daļas nosacījumus.

RPP sniegusi informāciju, ka no 2016. gada 1. jūnija¹⁹ līdz 2017. gada 31. maijam RPP un BLAK pieņēmusi 865 lēmumus nepilngadīgo administratīvo pārkāpumu lietās. No tiem naudas sods piemērots 138 lēmumos. No uzliktajiem naudas sodiem nomaksāti 85, četrus gadījumos to nomaksājusi bērnu aprūpes iestāde. RPP norādījusi, ka nav iespējams noteikt gadījumus, kad sodu nomaksā audžuvecāks.

Kopš 2016. gada 1. jūnija gadījumu skaits, kad nepilngadīgām personām par pārkāpumiem tiek piemērots naudas sods, ir būtiski samazinājies. Naudas sods nepilngadīgajiem tiek piemērots tikai gadījumos, kad personai līdz pilngadības sasniegšanai ir atlikuši tikai daži mēneši, kuru laikā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus izpildīt vairs nevar pagūt vai personai jau ir vairākkārtīgi piemēroti audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi, kuri netiek pildīti.

RPP skatījumā bērnu aprūpes iestādēm nebūtu jāmaksā naudas sods par bez vecāku gādības palikušo bērnu izdarītajiem pārkāpumiem.

[8.] Latvijas bāriņtiesu darbinieku asociācija sniegusi viedokli²⁰, ka attiecībā uz ārpusģimenes aprūpes iestādē ievietotiem bērniem, asociācijas ieskatā, piemērojams Civillikuma 252. panta un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 35. panta otrās daļas normatīvais regulējums. Ņemot vērā iepriekšminēto normatīvo regulējamu un saskaņā LAPK 299. panta otrajā daļā noteikto, ja personai vecumā no četrpadsmit līdz

¹⁸ Rīgas pašvaldības policijas 2018. gada 11. janvāra vēstule Nr. RPP – 18 – 64 – nd.

¹⁹ 01.06.2016. stājās spēkā LAPK, 12.¹ pants.

²⁰ Latvijas bāriņtiesu darbinieku asociācijas 2018. gada 20. marta vēstule Nr.2-1/13.

*Stājās spēkā grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu 12.¹ pantā.

astoņpadsmit gadiem nav patstāvīgas izpeļņas, naudas sodu piedzen no vecākiem vai personām, kas viņus aizstāj. Tas nozīmē, ka nepilngadīgam piemēroto sodu maksā vai nu aizbildnis vai iestādes vadītājs. Bāriņtiesai ir jārisina jautājums par audžuģimenē ievietotā bērna administratīvo sodu nomaksu.

Asociācijas ieskatā naudas sodu piemērošana ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem (arī jebkuram bērnam) ir galējs līdzeklis, kad citi mehānismi ir izsmelti.

Asociācija uzskata, ka ir nepieciešama policijas darbinieku, administratīvo komisiju un bāriņtiesu darbinieku atkārtota informēšana, iespējams, pat papildu apmācības par LAPK 12.¹. pantā noteiktā regulējuma plašāku piemērošanu. Asociācija norāda, ka gadījumā, ja bāriņtiesa neko nav darījusi, lai naudas sodu atceltu, tad tai arī no sava budžeta šis sods būtu jānomaksā.

[9.] Profesionālo audžuģimeņu biedrība “Terēze” (turpmāk tekstā – biedrība), lai noskaidrotu informāciju par 2017. gadā piemērotajiem administratīvajiem sodiem audžuģimenēs ievietotajiem bērniem, izsūtīja aptaujas anketas e-pastā 50 audžuģimenēm un piezvanīja 30 audžuģimenēm, kuras audzina pusaudžus. Pieredze ir bijusi dažāda un katrā gadījumā pakārtota bāriņtiesu un policijas darbinieku izpratnei. Audžuģimenes norādīja, ka šobrīd ir zinošākas par administratīvo sodu piemērošanas kārtību, līdz ar to sodi tiek piemēroti krietni retāk, nekā tas bija gadus iepriekš. Kā iemesls tam tika minēts audžuģimeņu veiktais izskaidrojošais darbs policijas un bāriņtiesu darbiniekiem, kā arī „piedraudējums” sūdzēties medijiem, tiesībsargam, VBTAI un citām institūcijām. Iepriekšējo gadu pieredze ir tāda, ka sodi tika nepamatoti piemēroti audžuģimenēm par bērnu izdarītajiem pārkāpumiem. Piemērotos naudas sodus nomaksāja no uztur naudas vai jaunieši nopelnīja un maksāja paši, lielākas summas ir maksājušas audžuģimenes no saviem līdzekļiem. Šobrīd audžuģimenes ļoti izvērtē, vai bērniem, kuri būtu jāuzņem audžuģimenēs, ir riski nonākt policijas redzeslokā, tādējādi izvēle tiek izdarīta par labu tiem bērniem, kuriem šie riski ir mazāki. Arī audžuģimeņu atteikšanās gadījumi no problemātiskiem pusaudžiem šobrīd nav retums un viens no iemesliem ir arī pusaudžu izdarītie pārkāpumi un to sekas, atbildība, kas šādos gadījumos tiek prasīta no audžuģimenēm, tai skaitā naudas soda nomaksa no audžuģimenes līdzekļiem.

Biedrība norāda, ka ir zināmi vairāki gadījumi, kad 2017. gadā audžuģimenēs ievietotajiem bērniem ir piemēroti naudas sodi par administratīvajiem pārkāpumiem. Visos gadījumos audžuģimenes samaksājušas bērniem uzliktos naudas sodus no bērniem paredzētās uztur naudas vai saviem līdzekļiem gadījumā, ja uztur nauda bijusi mazāka par naudas sodu. Vienā gadījumā, kad bērnu aizturējusi Valsts policija par transporta līdzekļa vadīšanu bez vadītāja apliecības, audžuģimene naudas sodu nomaksājusi uzreiz, jo tādā veidā sods samazināts uz pusi (no 280 uz 140 *euro*). Biedrībai ir zināms viens gadījums, kad audžuģimene pārsūdzējusi bērnam piemēroto administratīvo sodu, bet nav zināmi gadījumi, kad to būtu darījusi bāriņtiesa. Bāriņtiesas pilnvaro audžuģimenes pārstāvēt bērnu intereses arī administratīvās komisijas sēdēs un neiesaistās problēmsituāciju risināšanā, ja tiek piemēroti administratīvie sodi, atstājot to risināšanu tikai audžuģimeņu ziņā.

[10.] Pārbaudes lietas ietvaros 32 bērnu aprūpes iestādēm tika lūgts sniegt informāciju par bērniem piemērotajiem naudas sodiem, to apmēru, bērnu interešu pārstāvību, naudas sodu samaksu. Atbildes saņemtas no 30 bērnu aprūpes iestādēm. 11 bērnu aprūpes iestādes (Ģimenes atbalsta centrs “Ziļuks”, Sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas centrs “Umurga”, Bērnu ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas centrs

“Zīles”, Ventspils sociālās aprūpes nams “Selga”, Strazdes bērnu nams, Sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas centrs “Eleja”, Tilžas internātpamatskolas struktūrvienība “Ābeļzieds”, Madonas novada bērnu un jauniešu ārpusģimenes aprūpes un atbalsta centrs “Ozoli”, Īslīces SOS bērnu ciemats, Smiltenes novada bērnu un ģimenes atbalsta centrs, Biedrība “Centrs Elizabete”) sniegušas informāciju, ka 2017. gadā nevienam bērnam nav piemērots naudas sods, bet kā administratīvais sods piemērots brīdinājums vai audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis.

19 bērnu aprūpes iestādēs esošajiem bērniem kā administratīvais sods ticis piemērots naudas sods. Turklāt, iepazīstoties ar saņemto informāciju, secināms, ka naudas sodi tiek piemēroti arī par bērna pirmo izdarīto administratīvo pārkāpumu, neievērojot LAPK 12.¹ pantā noteikto. Visbiežāk naudas sodu ir piemērojušas pilsētu un novadu administratīvās komisijas, tikai atsevišķos gadījumos arī Valsts vai pašvaldības policija. Konstatējams, ka samērā bieži naudas sods piemērots par smēķēšanu, alkohola lietošanu, arī atkārtotos gadījumos, kā arī par sīko huligānismu. Nevienā gadījumā bērnu aprūpes iestādes vadītājs nav pārsūdzējis bērnam piemēroto naudas sodu. Visbiežāk tiek pausts viedoklis, ka sods piemērots pamatoti vai ka tas ir vienīgais veids, kā bērnam iemācīt likumpaklausību.

Liepājas pilsētas domes Sociālā dienesta bērnunams norādījis, ka ir rakstiski informēta Liepājas pilsētas domes administratīvā komisija, ka bērnunama bērniem nav naudas, no kā apmaksāt naudas sodus, tāpat informēti tiesu izpildītāji, ka naudas sodu piedziņa nav iespējama, jo bērnam nav patstāvīgas izpeļņas, bet tiesu izpildītāji to neņem vērā. Minētais bērnunams vienīgais pauž izpratni, ka bērniem nepieciešams nodrošināt atkarību profilakses un citu speciālistu pieejamību, korekcijas programmas un preventīvos pasākumus, un naudas soda uzlikšana neatrisina bērna uzvedības un atkarības problēmas²¹.

Prakse ir tāda, ka iestādē esošajam bērnam naudas sods ir jāsamaksā no viņiem izmaksātās kabatas naudas (6,40 *euro* mēnesī). Iestāde uz vienošanās ar bērnu pamata katru mēnesi no bērna ietur daļu vai visu kabatas naudu līdz naudas soda nomaksai. Ja naudas sodi ir lielāki (vairāki desmit vai pat simti *euro*), tie netiek nomaksāti, tad piespiedu piedziņu uzsāk tiesu izpildītāji. Vairākas bērnu aprūpes iestādes sniegušas informāciju par tiesu izpildītāju uzsāktajām piedziņas lietām: Irlavas bērnu nams – patversme, Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centrs, Salas novada Ģimenes atbalsta centrs “Saulstari”, Daugavpils pilsētas domes Sociālo lietu pārvaldes bērnunams – patversme “Priedīte”. Ja piedziņa no bērniem nav iespējama, tad parāds tiek uzkrāts un piedziņa turpinās pēc pilngadības sasniegšanas.

No bērnu aprūpes iestāžu sniegtās informācijas secināms, ka netiek veikts mērķtiecīgs un organizēts prevencijas darbs, lai novērstu un nepieļautu administratīvo pārkāpumu izdarīšanu.

Atsevišķos gadījumos bērnu aprūpes iestādes ir lūgušas bāriņtiesām atļauju nomaksāt naudas sodu no bērna bankas konta, kurā viņam uzkrājas apgādnieka zaudējuma pensija. Piemēram, tādu informāciju snieguši: Fonds “Grašu bērnu ciemats”, Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centrs – atļauja lūgta Rīgas bāriņtiesai; Reliģiskās organizācijas “Pestīšanas armija” struktūrvienība “Mājas ģimenes atbalstam”.

Iepazīstoties ar bērnu aprūpes iestāžu sniegto informāciju, konstatējams, ka bērniem administratīvie sodi, tai skaitā naudas sods, tiek piemēroti par alkohola lietošanu vai smēķēšanu aprūpes iestādē vai izglītības iestādē. Piemēram, Valkas novada ģimenes atbalsta centrs “Saulīte”, Tiskādu bērnu nams, Krāslavas bērnu sociālās rehabilitācijas

²¹ Liepājas pilsētas domes Sociālā dienesta bērnunama 2018. gada 9. maija vēstule Nr. 19-9/257.

centrs “Mūsmājas”, Rēzeknes pilsētas domes pārvaldes “Sociālais dienests” Bērnu sociālo pakalpojumu centrs. Vienlaikus konstatējams, ka atsevišķos gadījumos bērni administratīvi sodīti par aprūpes iestādes iekšējās kārtības noteikumu neievērošanu (piemēram, Valkas novada ģimenes atbalsta centrs “Saulīte”, Daugavpils pilsētas domes Sociālo lietu pārvaldes bērnumams – patversme “Priedīte”, Tiskādu bērnu nams).

[11.] Secināms, ka spēkā esošais tiesiskais regulējums par naudas soda apmaksu un piedziņu attiecībā uz ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem nav pietiekami skaidrs un nepārprotams. Tas rada nevienlīdzīgu attieksmi pret ārpusģimenes aprūpē – aizbildnībā, audžuģimenē un bērnu aprūpes iestādē esošajiem bērniem. Būtiski atšķirīgas atbildīgo iestāžu paustie viedokļi par tiesiskā regulējuma piemērošanu praksē.

Normatīvajos aktos ir nepārprotami skaidrs regulējums gadījumos, kad naudas sods tiek piemērots aizbildnībā esošam bērnam, tad tas ir jānomaksā aizbildnim, tāpat kā vecākiem (likumiskajam pārstāvim).

Nav vienota viedokļa un normatīvo aktu piemērošanas prakses gadījumos, kad naudas sods tiek piemērots audžuģimenē ievietotam bērnam - vai uzliktais naudas sods ir jānomaksā audžuģimenei vai bāriņtiesai kā bērna likumiskajam pārstāvim. Starp audžuģimeni un bāriņtiesu sadalītās atbildības jomas rada situāciju, ka naudas sodu nomaksā audžuģimenes no bērna uzturam paredzētās naudas vai personiskiem naudas līdzekļiem. Tas tiek darīts, lai nepasliktinātu bērna situāciju, ja parāds tiktu uzkrāts un piedziņa notiktu pēc bērna pilngadības sasniegšanas, kad ievērojami pieaugusi piedzenamās naudas summa. Bāriņtiesas pasīvi iesaistās problēmu risināšanā, aprobežojas ar audžuģimenei izsniegto pilnvarojumu pārstāvēt bērnu tiesības un intereses, bet nesniedz atbalstu problēmu risināšanā. Šāda situācija neveicina audžuģimeņu vēlmi uzņemt savās ģimenēs pusaudžus ar atkarību un uzvedības problēmām, un tas mazina pusaudžu iespējas nonākt ģimenēs.

Bērnu aprūpes iestādēs esošie bērni tikai atsevišķos gadījumos saņem iestāžu vadītāju izpratni un mērķtiecīgu palīdzību situācijas risināšanā, lai naudas soda apmaksu veiktu bērnu aprūpes iestādē. Attiecībā uz bērnu aprūpes iestādēs ievietotajiem bērniem no tiesiskā regulējuma secināms, ka naudas sodi ir jāsedz aprūpes iestādes vadītājam, kurš pilda bērna aizbildņa pienākumus. Visbiežāk naudas sods tiek ieturēts no bērnam piešķirtās kabatas naudas vai lūgts bāriņtiesai atļaut šim mērķim izlietot bankas kontā uzkrāto apgādnieka zaudējuma pensiju. Tikai retos gadījumos bērnu aprūpes iestādes nomaksā bērniem piemērotos naudas sodus.

Konstatējams, ka ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu tiesības uz taisnīgu tiesu netiek īstenotas, jo likumiskie pārstāvji nepārsūdz lēmumus par bērniem piemērotu naudas sodu un tā rezultātā netiek īstenots LAPK 12.¹ pantā noteiktais regulējums – “Nepilngadīgajiem vecumā no 14 līdz 18 gadiem par administratīvo pārkāpumu izdarīšanu piemēro audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. Administratīvo sodu nepilngadīgajam vecumā no 14 līdz 18 gadiem piemēro, ja audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošana konkrētajā gadījumā nav lietderīga”. Lai gan arī bērniem ir tiesības pašiem pārsūdzēt lēmumus par naudas sodu piemērošanu, praksē tas netiek īstenots, jo viņiem nav zināšanu un iespēju saņemt nepieciešamo juridisko palīdzību. Secināms, ka bāriņtiesas nepievērš pienācīgu vērību ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu tiesību un tiesisko interešu uzraudzībai un nepārliecinās, vai bērniem naudas sodi piemēroti atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam.

Savlaicīgi sodu nenomaksājot, parāda piedziņu uzsāk tiesu izpildītājs, kas piedzen ne tikai naudas sodu, bet arī izdevumus par piedziņas veikšanu un kavējuma naudu. Tas ievērojami palielina naudas summu. Naudas soda nenomaksāšana, pieļaujot piedziņu no

bērna pēc pilngadības sasniegšanas, ir pretēja normatīvajam regulējumam un bērna interesēm, jo piedziņa tiek vērsta uz naudas līdzekļiem, bez kuriem nav iespējama patstāvīgas dzīves uzsākšana.

Ar šo atzinumu pārbaudes lietu pabeidzu, konstatējot vienlīdzības principa pārkāpumu pret ārpusģimenes aprūpē – audžuģimenē un bērnu aprūpes iestādēs esošajiem bērniem saistībā ar viņiem uzliktā naudas soda apmaksu.

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11. panta 4. punktu viena no tiesībsarga funkcijām ir atklāt trūkumus tiesību aktos un to piemērošanā, kā arī veicināt šo trūkumu novēršanu jautājumos, kas saistīti ar cilvēktiesību un labas pārvaldības principa ievērošanu.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.² panta 3. punktā noteikts, ka Tiesībsarga birojs iesniedz priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu.

Lai novērstu nevienlīdzīgu attieksmi pret ārpusģimenes aprūpē – audžuģimenē un bērnu aprūpes iestādē esošajiem bērniem saistībā ar viņiem uzliktā naudas soda apmaksu, aicinu:

Labklājības ministriju:

- pilnveidot normatīvo regulējumu, precizējot ārpusģimenes aprūpes formu kompetences, kas saistītas ar bērna personisko un mantisko interešu aizstāvību;
- nodrošināt bērnu aprūpes iestāžu vadītāju un sociālo darbinieku apmācības, lai veicinātu izpratni par viņu uzdevumiem un pienākumiem bērnu tiesību nodrošināšanā, tai skaitā, likumpārkāpumu prevencijas veicināšanā;
- veicināt bāriņtiesu izpratni par audžuģimenē ievietoto bērnu juridisko pārstāvību un atbildību personisko un mantisko interešu nodrošināšanā;

Tieslietu ministriju:

- izstrādāt vadlīnijas pašvaldības policijas un pašvaldību administratīvo komisiju darbiniekiem par LAPK 12.¹ panta piemērošanu praksē atbilstoši paredzētajam mērķim;
- nodrošināt, lai zvērināti tiesu izpildītāji, veicot bērnam uzliktā naudas soda piedziņu, to vērstu pret likumiskajiem pārstāvjiem, nepieļaujot, parāda uzkrāšanos un tā piedziņu pēc bērna pilngadības sasniegšanas.

Tiesībsarga vietniece

I.Piļāne